

ÇANAKKALE YALI CAMİİ HAZİRESİ MEZAR TAŞLARI

Hamit ARBAŞ*

Yurdumuzun hemen her yerleşim merkezinde bulunan camiler sanat tarihçilerimiz tarafından incelenirken, bu cami hazirelerinin bazılarında bulunan ve yazılı kültür mirasımızın bir bölümünü teşkil eden mezar taşlarının yeterince tetkik edilmediği müşahede edilmektedir.

Tarihimizde çok önemli bir yeri olan Çanakkale şehrinin bazı cami hazirelerindeki mezar kitabeleri üzerinde çalışmayı planladık. İlk olarak Yalı Camiinde kayda değer mezar taşlarını inceledik. Şu ana kadar bu konuyla ilgili detaylı bir çalışmaya rastlamadık. Bu incelemenin taş oymacılığı sanatına ilgi duyanlar için iyi bir örnek olacağı inancındayız. Ayrıca buradaki şahsiyetlerin kimliklerini ortaya çıkarmakla tarih, folklor, edebiyat v.d dallarda çalışma yapanlar için orijinal bir belge sunacağımıza inanıyoruz.

Hazire ve Camiin Genel Durumu:

Çanakkale Yalı Camii, Fetvahane Sokak ile Çarşı Caddesinin kesiştiği yerdedir. Orijinal kitabesi olmadığından dolayı yapılış tarihini tespit edemiyoruz. Ayrıca kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir. Ancak harimin girişindeki onarım kitabesinden üç kere yandığını anlıyoruz. Birinci yangından sonra Tavi Ahmet Ağa camiyi yaptırıyor. İkinci defa tamirata yapan zatın ismi zikredilmemiştir. Son yangında Mîr-alâý Halil Bey tarafından H.1270/M.1853 tarihinde inşa ettiriliyor. Bu zatın mezarı da cami haziresindedir.

Mezarlık caminin kuzey doğusundadır. Hazirede 12 erkek, 4 kadın mezar taşını inceledik. Mekanın ağaçlarla örtülü olduğundan tebeşirleme yöntemine başvurduğumuza rağmen bazı kitabelerde iyi sonuç alamadık. Ayrıca bazı şahidelerin boyun kısmına kadar gömülü olduğundan dolayı bu zevat hakkında detaylı bir şekilde bilgi edinemedik. Birkaç taşın da duvara dayalı olduğunu müşahede ettik, ama bunların bu camiye aidiyeti hakkında kesin ve doğru bilgilere ulaşamadık.

Araştırmamıza konu olan örnekler kronolojik bir sırayla aşağıda sunulmaktadır.

1- Ali Haydar Beyin Mezar Taşı

*Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi

¹Ş. Sâmî, *Kâmus-ı Türkî*, İstanbul, H.1317/M.1899, s.1441: F. Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 1990, s.778' de Mîr-alâý "alay beyi", albay anlamındadır. Yazıda "izzetli" lakabı ile hitâbedilirdi.

Hamit Arbaş

Dikdörtgen sandukanın ölçüleri 183×80×22 cm olup ortası toprakla doldurulmuştur. Baş taşı mermerden yapılmıştır, ölçüleri 115×32/24×6 cm, tacın yüksekliği 21 cm.dir. Taşın boynu üzerinde Kadiri tacı, dilimli külâhın tepesinde sekiz kollu yıldız görünmektedir.7 satır celi ta'lik kitabe 2 satırlık tarih yazısıyla son bulmaktadır (Res. 1).

Kitabe şöyledir:

هو الخلاق الباقي
قلعه سلطانیه محاسبه جی
اسبقی دبره اشرفانندن
روس زاده حاجی خالد بکک
مخدومی طریقت علییه
قدریه دن علی حیدر
بکک روحنه فاتحه
۱۹ شباط ۱۲۲۸ ۲۵ ربیع الاول ۱۲۳۰
یوم بازار ایرتسی

Transkripsiyonu:

Hüve-l Hallak-ul Bakî

Kal'ayi Sultaniye muhasebeci-i

Esbakı Dobra eşrafından

Rus zâde Hacı Halid Beyin

Mahdumu tarikatı aliyei

Kadiriyyeden Ali Haydar

Beyin ruhuna fatiha

19 Şubat 1228 25 Rebiyülevvel H.1230/M.1814

Yevmi Pazartesi

Ayak taşı sivri kemer şeklinde olup ölçüleri 92×24/18×5 cm.dir. Taşın alınlık bölümünde gülbezek motifi vardır. Bunun altında ise C,S kıvrımlı dal ve yapraklar görünmektedir. Her iki şahide de yukarıdan aşağıya doğru bir daralma görülür.

2- İsmail Beyin Mezar Taşı

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Sandukanın ölçüleri 164×52×8 cm. olup içi toprakla doldurulmuştur, baş ve ayak ucunda ise açık perde motifi altında birer askeri arma mevcuttur. Gül ve kıvrık dallardan oluşan bitkisel bezeme şeridi taşın üst bölümünü çepeçevre sarmaktadır. Yan yüzeyleri oluşturan panolar düşey silmelerle birbirinden ayrılmış ve üzerinde yivler vardır. Ortada bir arma kalkan, tabanca, top, kılıç ve diğer elemanlarıyla görünmektedir. Açık perde motifi armayı çevrelemektedir.² İki yanında ise kaseler içinde mısır vardır. Bu bölümlerde de açık perde motifi tekrarlanmıştır (Res. 2).

Baş taşı dikdörtgen bir prizma biçiminde mermerden yapılmıştır. Boyun kısmı üzerinde ise bir serpuş vardır. Şahidenin ölçüleri 127×35×14.5 cm. dir. On satırdan oluşan celî ta'lik kitabenin yazıları paralel silmelerle birbirinden ayrılmıştır (Res. 3).

Kitabe şöyledir:

هو الودود
كل شيء هالك تحتنده در...
حاره يوقدر امر تقديره رضا
اشته نالان ايتدى سعد الله با...
اولدى بر شبل الاسد مخدوم...
كلشن فاني بي ترك ايتدى اوكل نا...
حور جنتله بقاده بر مراد ايتسو...
يازدى صفوت فوتى تاريخن اوقور دقت ايله
كنج ايكن حيف ايتدى اسماعيل بك روحن فدا
سنه ١٢٦٠

Transkripsiyonu:

Hüve-l Vedûd

Küllü şey'in halike tahtındadır...

Çare yoktur emri takdire rıza...

İşte nalan etti Sa'dullah Pa...

² Osmanlı Arması hakkında geniş bilgi için bkz. K.Özdemir, *Osmanlı Arması*, İstanbul, 1997, s.113.

Hamit Arbaş

Oldu bir şiblül esat mahdum...
Gülşen-i faniyi terk etti o gül na...
Hur-i cennetle bakada bir murad etsü...
Yazdı Safvet fevti tarihin oku dikkat ile
Genç iken hayf etti İsmail Bey ruhun feda
Sene H.1260/M.1844

Ayak taşı ölçüleri 116×30×13 cm.dir. Üzerinde kulplu bir çiçeklikten yukarı doğru yükselen kıvrık dallı gül ve karanfiller görünmektedir. Taşın tepesi ise alemin armut ve bilezik kısımlarının basık şeklini hatırlatmaktadır.

3-Ali Paşanın Mezar Taşı

Baş taşı dikdörtgen biçimde mermerden yapılmıştır. Uzun kenarları girintili çıkıntılıdır. Şahidenin ölçüleri 167×25×15 cm. olup , boyun kısmı üzerinde 20 cm. yüksekliğinde bir fes vardır. Kitabenin tepesinde ve ortada bir fiyonk, iki tarafında simetrik yaprak ve stilize çiçekler görünmektedir. Bu bölümün altında 12 satırlık celfi ta'lik yazı, paralel silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Kitabeyi "C, S" kıvrımlı yapraklardan oluşan kavisli bordür çevrelemektedir (Res. 4).

Kitabe şöyledir :

هوالباقی
اه حاجی مصطفی اغانی زار ایتدی قدری
حسرت مخدومی یاقدی جانینی مثل حریق
کورلیوب طوبخانه لایقدر طوبیله اغلسه
کیتدی قونداقدن یتشمش بو یله باشای صدیق
ایتدی عقبایه بوغاز اق ذکره ارنحال
موج بحر رحمته سرتاقدم اولسون غریق
کوجدی غربتده مهمات سواپی ترک ایدوب
رم ایتسون روحن ارواح شهیدانه رفیق
قوتی تاریخن ديلم صفوت مناجات ایلوب
حق علی باشای قیلسون جاه وماوايه فریق
سنه ۱۲۶۰

Çanakkale Yahı Camii Haziresi Mezar Taşları

Transkripsiyonu:

Hüve-l Bakî

Ah Hacı Mustafa Ağanı zâr etti kaderi

Hasreti mahdumu yaktı canını misl-i harîk

Gürlüyüb tophane layıkdır topıyla ağlasa

Gitti kundaktan yetişmiş böyle paşayı sadîk

Etti ukbâye boğaz-ı Akdenizde irtihâl

Mevc-i bahr-i rahmete ser ta kadem olsun garîk

Göçtü gurbetde mühimmat-ı sevayı terk edub

Rabbim etsün ruhun ervahı şehidane refik

Fevti tarihin dedim Safvet münacat eyleyüb

Hak Ali Paşayı kılsun cah-u ma'vaya ferîk

Sene H.1260/M.1844

Ayak taşı 143×28/26 cm. ölçülerinde olup üzerinde bir vazodan yukarıya doğru yükselen kıvrık dal, yaprak ve çiçekler mevcuttur. En üstteki üç çiçek daha iri yapılmıştır. Taşın tepesi ise alemin armut ve bilezik kısımlarının basık şeklini hatırlatmaktadır (Res. 4).

4-Şerife Abide Hanımın Mezar Taşı

Sandukanın kapağı 173×17 cm. ölçülerindedir. Taşın iki ucunda şahideler yer alır. Ortasında ise yağmur sularının toprağa inmesi için bir oyuk açılmıştır.

Baş taşının ölçüleri 126×36/25×7 cm ve tepesi kırıktır.8 satırlık celî ta'lik kitabenin satır araları silmelerle ayrılmış ve yazıların çevresi meandros (kavisli bordür) ile çevrelenmiştir. Burada bitkisel bezemeler görülmektedir (Res. 5).

Kitabe şöyledir:

هوالباقى
موالى فحامدن قلعه سلطانيه
نائى سعيد افندى زاده محمد رضا
افنديك حليله محترمه لرى
مرحومه ومغفور لها شريفه
عابده نعام حضرتلرينك
روح شريفلريجون فاتحه
فى ١٩ ن سنه ١٢٦٢

Hamit Arbaş

Transkripsiyonu:

Hüve-l Bak(kî)

Mevali-i fehâmndan kal'a-yi S(ultaniye)³

Naibi Said Efendi zâde Muhammed Rıza

Efendinin halile-i muhtaremeleri

Merhume ve mağfur-unleha Şerife

Abide Hanım hazretlerinin

Ruhı şerifleriçün fatiha SeneH.1262/M.1847

Fi 19 N(Ramazan)⁴

Ayak taşı 120×30/24×7 cm. ebadında ,taç kısmında bir vazodan yükselen üç enli yaprak ve iki tarafa sarkan uzun ve ince yapraklar görünmektedir .Barok başlığın ⁵altında stilize hurma ağacı ve meyveleri görünür. Kompozisyon kavisli bordürle çerçevelenmiştir (Res. 5). Baş ve ayak taşlarında yukarıdan aşağıya bir daralma müşahede edilir.

5-Seyyid Halil Beyin Mezar Taşı

Pehleli mezarın iki ucunda şahideler görünmektedir (Res.6).

Baş taşı mermerden yapılmıştır. Şahidenin ölçüleri168×40×18 cm. olup, tepesinde 18cm. yüksekliğinde püsküllü bir fes vardır. Başlığın altında bitkisel bezeme görünür. Kitabe 12 satır meyilli celî ta'lik yazıdan oluşmaktadır. Mail yazılar eğik silmelerle birbirinden ayrılmıştır (Res. 6).

Kitabe şöyledir:

---

³ Parantez içinde yazılan kelimeler taştaki noksan ve kırık bölümlere aittir.

⁴ F.R.Unat, *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara, 1994, s.98. 1994, 98

⁵N. Eren,"Antalya Müzesi'nde Bulunan Eski Türk Mezartaşları" *Türk Etnografya Dergisi*, VIII (1982), s.120.

Çanakkale Yahı Camii Haziresi Mezar Taşları

ھزالمی البانی

میرالای اورنجہ دانہ طوب اجل
پچقیدی پچرخہ طوبیمانک طوبیدن آھی بودم
حبةالقلبی احبانک یانوب باروت وش
قابلیدی سرعتله اجزاء وجودین نارغم
ظابطان حیث شاهی ایچره مثلن کورمدک
فن حرب قلعه ده ذاتی ایدی حقاعلم
حضرت صاحب لواءالحمداکااوسون شفیع
ایلسون حتی کریم الاءجناتی کرم
انتقالیچون شناسی سولدم تاریخ تام
واہ کیم قیلیدیخلیل بک نقل الای عدم
فی ۸ ن ۱۲۶۴

Transkripsiyonu:

Hüve-l Hayyül Baki
Miralayı urunca danei tevbi ecel
Çıkdı çerhe topçıyanın topdan ahı bu dem
Habbet-ül-kalb-i ahibbanın yanub barutveş
Kapıldı suratle eczaı vücudun nar-ı gam
Zabıtanı ceysi şahı içre mislin görmedenFenni harbi kal'ada zatı idi hakka alem
Hazreti sahib liva' elhamd ana olsun şefi'
Eylesün hayyi kerim ala-ı cennatı kerem
İntikaliçün Şinasi söyledim tarih-i tam
Vah kim kıldı Halil Bey nakl-i alayı adem
Fi 8 N(Ramazan) H.1264/M.1848

Hamit Arbaş

Sağda:

میرالای ثانی ایتدی و وفات
غیری طوبی بچیلرک طوبی ایدر آه
فکر ایدر کن شناسی تاریخین
کلدی بر بیت خاطره ناکاه
و آه سیدخلیل بک کوچدی
ایده دارالجنان حای پناه
فاتحه سنه ۱۲۶۴

Transkripsiyonu:

Miralayı sani etti vefat
Gayrı topçuların topu eder ah
Fikr ederken Şinasi tarihin
Geldi bir beyit hatıra nagâh
Vah Seyyid Halil Bey göçtü
Ede dar-ül cinanı cayı penâh
Fatiha Sene H.1264/M.1847

Solda:

قرین حنة اولسون ملازم
که قیلدی ترک دنیا پی خلیل بک
تحسرایلدی طوبی سباهی
فدا ایتد کده آلابی خلیل بک
شناسی دیدی تاریخین سروشان
پناه ایتدی ماوا پی خلیل بک
فاتحه سنه ۱۲۶۴

Transkripsiyonu:

Karini cennete olsun mülazım

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Ki kıldı terki dünyayı Halil Bey
Tahassür eyledi topçu sipahi
Feda ettikte alayı Halil Bey
Şinasi dedi tarihin suruşan
Penah etti ma'vayı Halil Bey
Fatiha Sene 1264

Ayak taşı 138×33/29×10 cm. ebadında ve mermerden yapılmıştır. Tepesi geometrik süslemeli, top mermisine benzemektedir. Yel pazeyi andıran bölümün altında ise c, s kıvrımlı dal ve yapraklar görülmektedir. Taşta yukarıdan aşağıya bir daralma müşahade edilir (Res. 6).

6-Müftü Said Beyin Mezar Taşı

Şahide mermerden yapılmış olup ölçüleri 150×32/29×13 cm. dir. Tepesinde 16 cm. yüksekliğinde bir serpuş, onun altında 12 satır mail celi ta'lik yazı görülmektedir. Silmelerle ayrılan mısraların ortasından dikey bir çizgi geçmektedir. Kitabe kavisli çerçeve içine alınmıştır (Res. 7).

Kitabe şöyledir:

هوالباقی
مفتی سعید افندی
کرسئ عدنه کتدی
ماوای روحی اولسون
عرش عظیم ذوالمن
استادا کمل ایدی
اول خواجه یکانه
کلمش دکل جهانه
بو یله فقیه پرفن
فرمان ارجعی بی
کوش ایلوب اودمده
قرب خدای ایتدی
کندویه جای ومامن
کوزدن همان قیلدی
ظلمتسرای دهری
انوار رحمت حق
قربین ایلده روشن
فوتی ایچون یازلدی
سنک مزاره تاریخ
مفتی افندی ناکاه
عقبای قیلدی مسکن

فی ۱۴ ص سنه ۱۲۶۹

Hamit Arbaş

Transkripsiyonu:

Hüvel Bâki
Müftü Said Efendi kürsi-i adne gitti
Me'vâyı ruhu olsun arşı azîm-i zülmen
Üstadı ekmele idi ol hacei yegâne
Gelmiş değil cihana böyle fakih-i pür fen
Fermanı ırcı-i yi gûş eyleyüp o demde
Kurb-i hüdayı etti kenduye câyu me'men
Gözden nihân kıldı zulmetsarayı dehri
Envarı rahmeti hak kabrini ede rûşen
Fevti için yazıldı sengi mezara tarih
Müftü efendi nagâh ukbayı kıldı mesken
Fi 14 S (Safer) Sene H.1269/ M.1852

7-Muhammed Said'in Mezar Taşı

Mezar taşı dikdörtgen prizması biçiminde olup ölçüleri 54×19×10 cm.dir. Başlığın yüksekliği 10 cm. olup altında 5 satırlık celfî ta'lik kitabe mail şeklinde yazılmıştır. Satır araları eğik ve birbirine paralel silmelerle ayrılmıştır (Res. 8).

Kitabe şöyledir:

ياهر
يالى جامع شريفى
امامى حافظ حسن افنديك
مخدومى محمد سعيد روحنه فاتحه
فى ٢٥ ل سنة ١٢٧٢

Transkripsiyonu:

Ya Hû
Yalı Camii şerifi
İmamı Hafız Hasan Efendinin
Mahdumu Muhammed Said ruhuna fatiha
Fi 25 L(Şevval) Sene H.1272/M.1856

8-Şefika Hanım'ın Mezar Taşı

Sanduka 153×65×51 cm. ebadındadır. İki ucunda şahideler, ortasında ise bir oyuk görünmektedir.

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Baş taşı 158×34/19×7 cm. ebadında sivri kemer görünümündedir. Üst bölümünde Osmanlı armalarını andırır tarzda düzenlenen ışın demeti (güneş)⁶ biçiminde yivli süslemeye sahiptir. 11 satırlık mail celi ta'lik yazı, mail ve paralel silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Kitabe meandros silmelerle çerçevenip stilize nebati süslemeye sahiptir (Res. 9).

Kitabe şöyledir:

هو الخلاق الباقي
ناگهان بر دودره... اصلا دوا
کیمسه مأمول ایتمسون بودهر فانیدن وفا
بیقرار ایتمدی نھال عمر می باد اجل
حیفلر کیم تازه لك حالنده اولدم مبتلا
رحلت ایتمم ملك فانیدن بقا کلزارینه
لطف ایدوب احسان ایده اجرین جناب کبریا
بحر سفید بوغازی طویچی برنجی
الایک سر جراحی خیر الله افندیك
حلیله سی شفیعہ خانم روحنه فاتحه
۲۰ ذی سنه ۱۲۷۵

Transkripsiyonu:

Hüve-l Hallak-ul Bâki
Nagehan bir dud-ı reh.asla deva
Kimse ma'mûl etmesün bu dehri fâniden vefa
Bikarar etti nihâl-ı ömrümü badı ecel
Hayflar kim tazelik halinde oldum mübtela
Rihlet ettim mülki fâniden baka gülsarına
Lutf edüb ihsan ede ecrin cenâbı kibriyâ
Bahri Sifid boğazı topçu birinci
Alayının ser cerrahı Hayrullah efendinin
Halilesi Şefika Hanım ruhuna fatiha

⁶ K.Özdemir, a.g.e., s. 113.

Hamit Arbaş

20 Za (Zilka'de) Sene H.1275/M.1859

Ayak taşı sivri kemer şeklinde,124×30/21×7 cm. ebadındadır. Üzerinde bir hurma ağacı meyve ve yapraklarıyla görülmektedir (Res. 9).

Her iki şahidede yukarıdan aşağıya bir daralma müşahede edilir.

9- Ayışenin Mezar Taşı

Baş taşı mermer ve 77×23×5 cm. ölçüsündedir. En üst bölümde ve ortada bir rozet vardır. Sağa ve sola sarkan yapraklar dikkati çekmektedir. Sekiz satırlık celfi ta'lik kitabe panolar içine kabartma olarak yazılmıştır (Res. 10).

Kitabe şöyledir:

أه من الموت

حیفکم بودخترپاکیزه سی رفعت بکک
دهر کلدی در عقب ایندیینه عمرین تباه
طفل ایکن کهواره عالمده راحت بولدی
حای ذوق ایده کنار دله عدن آله
والدندن فیضیا کوش ایلم تاریخنی
عایشه مده المدد ترک ایلدی دنیا بی آه

سنه ۱۲۸۰

Transkripsiyonu:

Ah mine'l mevt
Hayf kim bu duheri pākizesi Rif'at Beyin
Dehr geldi der akeb etti yine ömrün tabah
Tıfl iken gehvarei alemde rahat bulmadı
Cayı zevk ede kenarı dile adnı ilâh
Validinden Feyziya gûş eyledim tarihini
Ayışemde elmeded terk eyledi dünyayı ah
Sene H.1280/M.1863

Ayak taşı sivri kemer biçimindedir. Aşağıya doğru hafifçe daralan mermer şahidenin ölçüleri 63×23/19×7 cm.dir. Taş sade ve süslemesizdir.

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

10-Hacı Halil Bey'in Mezar Taşı

Tekne lahitin⁷ ölçüleri 177×61×12 cm. olup içi toprakla doldurulmuştur. Baş ve ayak ucunda birer arma mevcuttur. Armanın ortasında bir kalkan, bunun çevresinde ise mızrak, kılıç, top, zurna, süngülü tüfek, tabanca ve diğer askeri silah ve şekiller yer almaktadır. Lahitin üst bölümünü kıvrık dallardan oluşan bitkisel bezeme şeridi çepeçevre sarmaktadır. Yan yüzeyleri oluşturan panoların orta bölümünde daha önce işaret ettiğimiz arma tekrarlanmaktadır. Yalnız ortadaki kalkanın yerini davul almıştır. Bunun sağ ve solunda ise, altışar gülden oluşan çiçek demeti dikkati çekmektedir. (Res. 11).

Mezarın baş taşı silindirikdir. Sade, net ve ağır başlı bir görünümü vardır. Yüksekliği 124 cm., çevresi 87/78 cm.dir. Önyüzünde 10 satır celî ta'lik yazı, arka yüzünde ise yine celî ta'likle üç satırlık kitabe vardır. Yazılar dikdörtgen panolarla sınırlandırılmıştır. Değişik tarihler (önyüzde H.1281/M.1864, arka yüzünde H.1286/M.1869)ise birer kartuş içine alınmıştır. Burada ya rakamlarda bir tahribat olmuştur veya hakkak, hatalı tarihler kazımıştır. İki kişinin aynı mezarda medfun olduğu da muhtemeldir.

Ön yüzdeki kitabe şöyledir:

کل نفس ذائقه الموت

بومعبدلارامانندی نتیجه خیره
ایتمش ایدی موفق حاجی خلیلی مرلی
طوبعی عساکرنده اولشدی میرالای
صکره تقاعد اولدی اول مردبیردانا
برج حصار تندن روحن اتوب اودمده
مزل آتوب مقامین قلدی هشت اعلی
فیضی بودر نیازم تاریخ قوتی ایچون
حاجی خلیل بک ایده قصر حناں مؤوا
سنه ۱۲۸۱

⁷ Lahit ve Tekne Lahit hakkında geniş bilgi için bkz. A.Turani, *Sanat Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1992, s.146 Ankara 1980, s.78; B.Karamağaralı, *Ahlat Mezar Taşları*, Ankara, 1992, s.55; M.Sözen, Uğur Tanyeli, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1992, s.146; D. Hasol, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, İstanbul, 1995 (6.baskı), s. 289.

Hamit Arbaş

Transkripsiyonu:

Küllü nefsin zaikatel mevt⁸
Bu ma'bedi dilarâ manendi nice hayra
Etmîş idi muvaffak Hacı Halil-i mevlâ
Topçu asakirinde olmuştı miralay
Sonra tekaüd oldu ol merd-i pir-i dâna
Burc-i hisarı tenden ruhun atup o demde
Menzil alub makâmın kıldı bihişt-i â'lâ
Feyzi budur niyazım tarih-i fevti için
Hacı Halil Bey ede kasrı cinanı me'vâ
Sene H.1281 /M.1864

Arka yüzündeki kitabe:

طوبجی تقاعدلر نندن
حاجی تحلیل بکک روحنه
فاتحه ۱۲۸۶

Transkripsiyonu:

Topçu tekaüdllerinden
Hacı Halil bey'in ruhuna
Fatiha H.1286/M.1869

Silindirik ayak taşı 112cm. yüksekliğinde olup, çevresi 89/74cm. dir. Taşın alt bölümünde bir fiyonk vardır. Yukarıya doğru yükselen C,S kıvrımlı asma dal, yaprak ve üzümleri bir kartuş içine alınmıştır (Res. 11). Her iki şahidede yukarıdan aşağıya bir daralma görülmektedir.

11-Süleyman Faik Efendi'nin Mezar Taşı

Pehleli mezarın ölçüleri 138×62 cm.dir. İki ucunda silindirik formlu şahideler yer almaktadır.

Baş taşı 139×87/69 cm. olup üzerindeki 8 satırlık celi sülüs yazı dikdörtgen panolara yerleştirilmiştir. Vefat tarihini gösteren bölüm ise bir kartuş içine alınmıştır (Res. 12).

⁸ Kuran Ankebut suresi, 57.ayet :F.Abdülbakî, *El Mu'cemul Mufahres*, Tahran, 1993, s. 735.

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Kitabe şöyledir:

هو
بایة مجردة اصحابندن
جزایر بحر سفید مرکز
ولایت مفتیسی ایکن
ارتحال دار بقا ایدن
سلیمان فائق افندی
روحی چون الفاتحه
سنه ۱۲۹۲

Transkripsiyonu:

Hû
Payei mücerrede eshabından
Cezayiri Bahr-i Sifid merkez
Vilayet müftüsü iken
İrtihalı dârı baka eden
Süleyman Faik Efendi
Ruhîçün el-fatihâ
Sene H.1292/M.1875

Ayak taşı 140×75/68 cm. ebadında olup üzerinde sola eğilmiş bir servi ağacı göze çarpmaktadır. Ağaç motifinin uç kısmındaki eğrilik yüzey üzerindeki simetrik etkiyi gidermiş, yüzeye sevimli bir canlılık ve değişkenlik kazandırmıştır. Bu stilize edilmiş bitki bir çok servi boylunun bu dünyada yaşadığını , fakat sonunda göçüp gittiğinin taş üzerindeki mistik bir ifadesidir.

12-Emine Hümeýra Hanım 'ın Mezar Taşı

Pehleli mezarın ölçüleri 142×52×20 cm.dir. Silindirik formlu baş taşının yüksekliği 125 cm., çevresi 69/58 cm.dir. Yedi satırdan oluşan celi ta'lik kitabenin linci ve son satırı kartuşlar içine alınmıştır. Diğer yazılar dikdörtgen çerçevelerle sınırlandırılmıştır. Taş yukarıdan aşağıya daralmaktadır (Res. 13).

Hamit Arbaş

Kitabe şöyledir:

هوالباقى
اسبق شيخ الاسلام
مكتوبجيسى عرب زاده
محمد بهجت افندى مرحوم
كريمه سى مرحومه امينه
حميرائخائلك روحنه فاتحه
في ٢٧ صفر سنه ١٢٩٤

Transkripsiyonu:

Hüve-l -Bâkî

Esbak Şeyhülislâm

Mektupcusu Arab Zâde

Muhammed Behcet Efendî merhum

Kerimesi merhume Emine

Hümeyra Hanımın ruhuna fatiha

Fi 27 Safer Sene H.1294/M.1877

Ayak taşı silindiriktir. Yüksekliği 114cm. çevresi 63/50 cm.dir. Üzerinde sola eğilmiş bir servi görünür. Taşta yukarıdan aşağıya bir daralma görünür.

13-Esseyid Ahmed Ziver Paşa'nın Mezar Taşı

Sanduka 193×99×20 cm. ebadında olup iki ucunda silindirik şahideler görünmektedir. Baş taşı 151×90/80 cm ölçülerinde ve aşağıya doğru daralmaktadır. Üzerinde 7 satır celi ta'lik yazı mail silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Taşın en alt bölümü akantus yapraklarıyla bezenmiştir.(Res. 14).

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Kitabe şöyledir:

هو الخلاق الباقي

روم ایلی بکلربکیلکی پایه لولرندن
اولوب بیغاسنجاغی متصرف
مستعفی ایکن ارتحال دارنعیم ایدن
علی یاورپاشازاده السیداحمد
زیورپاشاروحنه
الفاطحه
رمضان سنه ۱۳۱۰

Transkripsiyonu:

Hüvel Hallak-ul Bâkî
Rumeli beylerbeyi payelulerinden
Olup Biga sancağı mutasarrıfı
Müste'fî⁹ iken irtihal-i dâr-ı naîm eden
Ali yâver paşa zâde Esseyyid Ahmed
Ziver Paşa ruhuna
El-fatiha
Ramazan Sene H.1310/M.1893

Ayak taşı ölçüleri 151×84/77 cm. dir. Silindirik formulu şahidenin alt bölümünde akantus yaprakları vardır. Şahide yukarıdan aşağıya daralmaktadır.

14- Kaymakam İbrahim Vahid Bey'in Mezar Taşı

Masa lahit mermerden yapılmış olup ortasına bir oyuk açılmıştır . Pehlenin ölçüleri 148×69×14 cm. dir. Kapak taşına saplanan silindirik baş taşının yüksekliği 142 cm. çevresi 73/64 cm.dir. 9 satırdan oluşan celî ta'lik kitabe dikdörtgen panolarla

⁹ Taşta müste'fî yerine müsteflî kelimesi kazanmıştır ki hiç bir anlamı yoktur.

Hamit Arbaş

çerçevlenmiştir. 1inci, 8inci ve 9 uncu satırlar ise kartuşlar içine alınmıştır. Taşın en alt bölümünde akantus yaprakları görünür (Res. 15).

Kitabe şöyledir:

هوالباقى
قلعه سلطانيه
مرکزخسته خانه سى
سرطیبى میرالای
حاجى خليل بکک
دامادى مرحوم قائممقام
ابراهيم واحد
بکک روحیچون فاتحه
فی ۲۳ رجب سنه ۱۳۱۵

Transkripsiyonu:

Hüve-l Bâkî
Kal'ayi Sultaniyye
Merkez Hastahanesi
Ser tabibi miralay
Hacı Halil Beyin
Damadı merhum kaymakam
İbrahim Vahid
Beyin ruhiçün fatiha
Fi 23 Recep Sene H.1315/M.1897

Ayak taşının ebadı 136×68/58 cm.dir. Tepesinde makas ve bıçağa sarılmış bir yılan görünmektedir. En altta akantus yaprakları görünür. (Res. 15). Her iki şahidede yukarıdan aşağıya bir daralma vardır.

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

15-Hacı Muhammed Halid Bey'in Mezar Taşı

Pehleli mezar mermerden yapılmış olup, ebadı 225×97×18 cm. dir. Baş taşının ölçüleri 126×37×7 cm. olup tepesinde püsküllü bir fes vardır. 7 satırlık celî ta'lik kitabe dikdörtgen panolarla sınırlandırılmıştır. İlk satır ve tarihi belirten bölüm ise kartuşlara yerleştirilmiştir (Res.16).

Kitabe şöyledir:

هو
قلعه سلطانيه محاسبه جيسى
دبره لى روس زاده
اولى تانىسى رچالندن
وطريقت عليه بكتاشيه دن
حاجى محمد خالديكك مقاميدر
سنه ١٣١٩

Transkripsiyonu:

Hû

Kal'ayi Sultaniye muhasebecisi

Dobralı Rus Zâde

Ûlâ¹⁰ sanisi ricalinden

Ve tarikâtı aliye-i Bektâşiyeden

Hacı Muhammed Halid Beyin makamıdır

Sene H.1319/M.1901

Ayak taşı 110×36×6 cm. ebadındadır. Tepesi teber şeklindedir. (Res.16).

¹⁰ M.Z. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimler ve Terimleri Sözlüğü*, C.III, İstanbul, 1993, s. 544 'de Ûlâ Sanisi Mülki rütbelerden birinin adıdır. Mütamayız den büyük, Ûlâ evvelin den küçüktü.

Hamit Arbaş

16- Rif'at Bey'in Mezar Taşı

Dikdörtgen mezarın ortası toprakla doldurulmuştur. Lahit 199×144×32cm. ölçülerindedir.

Baş taşının ebadı 127×27×12 cm. dir. Başlığın yüksekliği 14 cm. olup, boyun kısmı üzerinde püsküllü bir fes vardır. Kitabeyi oluşturan 9 satırlık celi ta'lik yazı meyilli silmelerle birbirinden ayrılmıştır. Taşın alt kısmı U şeklindedir.(Res.17).

Kitabe şöyledir:

أه من الموت

بودنیاده بولدم هیچ راحتی
انک ایچون اختیار ایتدم رحلتی
ذوقنه دکمزجهانک محنتی
عقلی اولان بندن السون عمرتی
بینه موت نه حاله قویدی بورفعتی
طوبجی برنجی الای قائممقامی
مرحوم رفعت بکک روحنه فاتحه
فی ۲۹ شعبان المعظم ۱۳۲۱
یادگار نظمی

Transkripsiyonu:

Ah min-el- mevt
Bu dünyada bulmadım hiç râhatı
Anın için ihtiyar ettim rihleti
Zevkine değmez cihanın mihneti
Aklı olan benden alsın ibreti
Pence-i mevt ne hale koydu bu Rif'ati
Topçu birinci alay kaymakamı

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları

Merhûm Rif'at beyin ruhuna fatiha
Fi 29 Şaban-ül muazzam H.1321/M.1903
Yâd-gâr-ı Nazmi

Ayak taşı sivri kemer şeklindedir. Şahide 138×27/24×7cm. ebadındadır. Taşın alt bölümü U şeklindedir. Üzerinde bir vazodan yükselen kıvrık dal, yaprak ve çiçekler dikkati çekmektedir. Mezar taşında yukarıdan aşağıya hafif bir daralma vardır.

SONUÇ:

Çanakkale Yalı Camii Haziresi Mezar Taşları adıyla sunduğumuz bu araştırma, ileride yapacağımız incelemelerin öncüsü olarak kabul edilmelidir. Amacımız Çanakkale hazire ve mezarlıklarını aynı yöntemle tek tek tarayarak bu şehre yerleşmiş soylar, boylar, meslek erbapları, kentte görülen hastalıklar, yaklaşık olarak ömür süresi ve bunun gibi konuları irdelemektir. Ayrıca mezar taşlarının yerel özellikleri varsa, bunları tespit ederek Türk mezar taşları içerisindeki yerini belirlemek, biçim, süsleme, olarak Türk sanatındaki önemini vurgulamaktır. Çanakkale Yalı Camii haziresinde toplam 16 mezar taşını inceledik. Bunlardan on ikisi erkeklere, dördü bayanlara aittir. Çalışmamızdaki örnekler 19.yüzyıl ile 20.yüzyıl arasına tarihlenir ve hiç birinde taş ustasının ismi zikredilmemiştir. Sanatçıların imzalarına da rastlayamıyoruz. Hazirede onaltı sülaleye rastladık. Şahidelerin hepsi mermerden yapılmıştır. Taşlar dikdörtgen prizması, kemer, sanduka, tekne lahit ve silindir (sütun) şeklindedir. Bunlarda askeri arma, hurma ağacı, servi ağacı, gül, karanfil, akantus yaprağı, natürmort, kıvrık dal, gülbezek, vazo, üzüm, bitkisel motif, makas ve bıçağa sarılmış yılan gibi motiflere rastlanır¹¹. Mezarlıkta iki paşa, iki miralay, iki müftü, iki kaymakam ve bir muhasebeci vardır. Kitabeler celi ta'lik ve celi sülüs hatla yazılmıştır. Ancak, bir şahidenin tarih kısmı rik'a hattıyladır. Bazı taşların tarihi Şinasi, Safvet ve Feyzi adlı şahıslar tarafından ebced hesabına göre düzenlenmiş.(Res.3,4,6,10,11). Ayrıca Rif'at Beyin taşında yadigar-ı Nazmi şeklinde bir ibareye rastlanmaktadır. Belki bu şahıs şahidedeki yazıları tanzim etmiştir. Çanakkale Kurşunlu Camiinde bulunan Elhac Muhammed Ağanın mezar taşındada benzer ifadeler mevcuttur ancak Nazmi ismi kaydedilmemiştir. Şahidelerde kişinin kimliğini belirten semboller kullanılmıştır. Bezeme unsuru olarak arma (top, süngülü tüfek, tabanca vs.); mısır, hurma ve servi, C, S kıvrımlı dallar tercih edilmiştir, bir taşta ise makas ve bıçağa sarılmış yılan görülmektedir (Res.15).İsmail Bey ve Hacı Halil Bey'in taşlarının arasındaki benzerliklerden dolayı aynı ustanın elinden çıktığı söylenebilir. Serpuş denilen başlıklar olduğu gibi kullanılmıştır yalnız bir örnekte mezar sahibinin Bektaşî olduğuna rağmen şahidenin tepesinde fes görülmektedir (Res.16).

¹¹ Dönemin tüm yapılarında yaygın olarak karşımıza çıkan bu süslemeler için bkz. A. Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul, 1975; M. Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul, 1975; R.Arık, *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara1976; G.Renda, *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700-1850)*, Ankara, 1977.

Hamit Arbaş

Muhtemelen bunun sebebi II. Sultan Mahmut zamanında yeni kıyafet kanununun uygulanmaya başlaması ve fesin resmi başlık olarak kabul edilmesidir. Belki de bu zatın devlet memuru olduğu için baş taşında Bektaři tacı yerine fes vardır. Haziredeki şahideler gelişmiş şehirlerdeki mezar taşlarından farklı görünüştedirler, çünkü sosyal ve ekonomik durumu değişik ve güçlü kişiler büyük kentlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Başka bir deyişle bu şehirlerde ekonomi güçlüdür, malzeme ve sanatçı bol olup, iş doyurucudur. İşte bu nedenle ortaya çıkan eserler de sosyal ve ekonomik güce paralel olarak gelişme gösterip görkemli biçimlere ulaşmışlar. Bu çalışmalar devam ederek, tüm Çanakkale merkezini kapsayacaktır ve genel değerlendirmelerin, daha sağlıklı yapılacağı sağlanacaktır.

